

Kitap Eleştirileri

Göncü, G. (der.) (2013). *Gezi Direnişi ve Halk Hareketlerinin Geçmişi #yaşarken yazılan tarih*. İstanbul: Metis, 100 sayfa. ISBN : 9789753429252.

#YAŞARKEN YAZILAN TARİH ÜZERİNE*

*Burcu Canar***

ISSN: 2148-970X DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2014.1.147153>

*Önce Her Şey
Bir Gaz Bulutuydu,
Sonra Hayat Başladı!
Bir Gezi Sözü...*
(aktaran Aydın, 2013: 171)

Başlangıçta Gülme vardı.
(Barry Sanders, 2001:17)

Gezi Direnişi ve Halk Hareketlerinin Geçmişi #yaşarken yazılan tarih, hem Gezi Direnişi'ni henüz yaşanırken kayda geçirdiği için hem de kitap olarak yayımlandığı halde aslında bir dergi olduğu için dikkat çeken bir çalışmadır. *Metis* tarafından ilk baskısı Ekim

* Yazının Geliş Tarihi: 21/04/2014. Kabul Ediliş Tarihi: 19/05/2014.

** Dr, Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü. canar@hacettepe.edu.tr

2013'te yapılan bu kitap, Gezi Direnişi'ni konu aldığı için kapatılan *NTV Tarih* dergisinin yayınlanmayan son sayısıydı. #Yaşarken yazılan tarih'in tüm engellemelere rağmen yine de yayınlanmasının, ilk bakışta Gezi'nin "tüm baskılara rağmen direniş"inedenk düştüğünü söylemek mümkündür.

Gürsel Göncü'nün editörlüğünde hazırlanan derginin, Gezi Direnişi'ni konu alırken karşılaştığı ilk soru(n) "Okurlar-Mesajlar" bölümünde de açıkça görüleceği gibi, *NTV Tarih*'in, nihayetinde "bir NTV yayını" olup olmadığına yanıt vermektir. Gezi'yi "gün gün, saat saat" (2013: 18-37) yazıya açmak demek; direnişin anonim deyişlerinden biriyle ifade edecek olursak, "Devrim Televizyonlardan Yayınlanmayacak!"¹ diyerek, Türkiye'de anaakım medyanın aldığı vaziyetlerin, konuşlandığı mevzilerin farkına varmış, nicedir haberin habersizliğini bilen bir halkın direnişinin güncesini yazmak demektir. Haber yerine penguen gören CNN Türk'le birlikte, Gezi sırasında en çok eleştirilen yayın gruplarından biri olan NTV'den "gelen" bir *NTV Tarih*'in de neyi nasıl anlattığından önce yaşananları anlatıp anlatmayacağı, dergi daha çıkmadan "okur gözüyle" merak ve tartışma konusu olmuştur (2013: 4-5).

Derginin sayfalarını açtığı okur tepkileri çeşitlidir. NTV'yi kıyasıya eleştirirse de *NTV Tarih*'i "sevmeyi" elden bırakmayan okurların mesajları ile "grubun yayıncılık politikası sebebiyle" dergiyi almaktan vazgeçtiğini söyleyen okurların mesajları iç içedir (2013: 4-5). *NTV Tarih*, gelen mesajlara sadece eski sayılarının fotoğraflarını ekleyerek "dergimiz, özellikle Taksim projesinin gündeme geldiği 1,5 yıl öncesinden başlayarak, bu bölgenin ve İstanbul'un tarihi dokusunun nasıl bozulduğunu, özel fotoğraflar ve uzmanların yazılarıyla defalarca gündeme taşımıştı" (2013: 5) notunu düşerek yanıt vermiştir. Anaakım medya içinde "farklı bir sese" sahip olduğu okurlarınca dile getirilse de, *NTV Tarih* de sokağa "içeriden" (sokaktan) değil; hâlâ "dışarıdan" (medyadan) bakmaktadır. Dikkat çekmemiz gereken nokta, içerisi ile dışarısının, Gezi sürecini konu alırken, bu yazının sınırları çerçevesinde yer değiştirmesidir. Gezi süresince sokağın (gerçeğin) medyası olarak nitelendirilebilecek "sosyal medya"yı bu denli etkili kılan şey, geleneksel medyayla temel ilişkilene biçimine -seyirci kalmaya- bir son vermesiyse "sosyal medya değil" bir *NTV Tarih*'in, yaşanan bu "fevkaladelğin" yine de bir izleyicisi olduğunu söylemek mümkündür. Gezi Direnişi'ni yazıya aktaran, yaşananları belgeleyen her yayının ortak paydası olan "şaşkınlıkla izlemeyi", #yaşarken yazılan tarih de paylaşmaktadır.

İzleyici olmaya yönelik yaptığımız bu vurgunun yanı sıra, *NTV Tarih*'in editörü Göncü'nün, "artık hem Gezi direnişinin hem de Türkiye'deki medya-siyaset ilişkilerinin belgesi, gerçek koleksiyon değeri taşıyan bir kaynak var elinizde. Önce internet ortamında

yayımlamıştık, şimdi de kitap olarak sunuyoruz. Tarih durmaz, durdurulamaz. / ‘Bu daha başlangıç’, yeniden buluşacağız” (2013:1) diye yazdığı gibi bir belge niteliği elbette vardır ve derginin kapatılmış olması da başlıbaşına, Türkiye’de medya-siyaset ilişkilerinin ulaştığı ya da çoktan bulunduğu yer konusunda bizlere ipuçları vermektedir. Gezi Direnişi’nin kitabının, sözlüklerde, “alışılmış olandan ayrı, olağanüstü, beklenmedik, görülmedik, işitilmedik” anlamına gelen “fevkalade” sözcüğü ile “fevkalade kitap” etiketiyle çıkması da *#yaşarken yazılan tarih*’i her şeyden çok şaşkınlığın ilk tezahürleri üzerinde durup düşünmeye sevk etmektedir.

“Fevkalade Kitabın”, Gezi Direnişi’ni nasıl konu aldığına gelirse; dergi öncelikle Gezi’yi geçmişten günümüze halk hareketlerinin ulaştığı son noktada konumlandırmaya çalışmaktadır. Gezi, halk hareketleri içinde değerlendirilirken, Haziran Direnişi’nin birdenbire ortaya çıkışının ipucunu da “tarih” vermektedir. Gürsel Göncü’nün “tarihin en güzel tarafı, öngörülemez oluşudur. Yaşanmış olanı ne kadar iyi bilerseniz bilin, yaşanmakta olanı ne kadar iyi okursanız okuyun, yaşanacakları her zaman kestiremezsiniz” (2013: 1) sözleriyle sunuş yazısında ifade ettiği bu “öngörülemezlik”le, “Tarihçiler Gezi Parkı Eylemlerini Değerlendiriyor: Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak?” başlıklı bölümde “çevreci taleplerle başlayıp giderek Türkiye’yi sarsan bir nitelik kazanan hareketleri, gelecek nesiller nasıl okuyacak? Tarih kitapları bu hadiselerden nasıl bahsedecek?” sorularıyla açığa çıkan öngörülemezliği “öngörülebilir” hale çevirmenin yolları aynı ortamda (bu kitapta) gündeme gelmektedir (2013: 38-43).

Kitapta görüşlerine yer verilen tarihçiler; Gezi’yi “farklı” ve üzerine bir şeyler söylemek için “henüz erken” diye karşılansalar da direnişin özellikle “benzersiz” ya da “benzerine az rastlanabilecek” bir “olay” olduğunu “tarihçi gözüyle görmemek” mümkün değildir. Bu yorumlarda öne çıkan noktaları vurgulayacak olursak; Mehmet Ö. Alkan, direnişi Türkiye tarihinde bir dönüm noktası olarak nitelendirirken, siyasete farklı, barışçı ve genç bir üslubun girmiş gibi gözüktüğünü ve Gezi Parkı’nın herkesin ailesini, toplumunu, partisini, ideolojisini ve yeni kuşağı anlaması için bir fırsat olduğunu ileri sürmektedir (2013: 38). Feroz Ahmad, hareketin bağımsızlığını ve kendiliğinden ortaya çıkışını öne çıkararak; Gezi Parkı protestolarını; sosyal, ekonomik, özel hayatları düzenlemeyi amaçlayan ve giderek otoriterleştiğini düşündükleri bir hükümete karşı, insanlık onurları için mücadele ettiklerini söyleyen muhtelif insan topluluklarının sivil ve siyasi bir hareketi olarak anlamlandırmaktadır (2013: 38). Ahmet Turan Alkan ise direnişi muhalefet açısından okuyarak, olayların sosyolojik bir karakterde seyrettiğini vurgulamakta ve bu ivmenin ne zaman tarihte bir başlık teşkil edeceğini söylemenin henüz erken olduğunu düşünmektedir. Alkan’a göre tüm bu

gelişmeler, Türkiye'deki toplumsal muhalefetin seyir ve niteliğini de değiştirecektir (2013: 38).

Vahdettin Ergin, insanların tepkisinin yılların birikiminin patlaması olduğuna dikkat çekerken (2013: 39) Ahmet Ersoy, bu büyük kitlesel hareketin ilk ortaya çıkışına bakarak; merkezinde kamusal mekânın kullanımı, dönüşümü, kentsel ve mimari mirasın korunmasına dair geniş kitleleri sokağa döken “şehirli duyarlılığı”nın Türkiye tarihinde bir ilk olduğunu öne sürmektedir. Ersoy’a göre, Gezi’nin ortaya çıkışı aynı zamanda, Türkiye tarihinde yeni ve beklenmedik türde sivil tahayyülün ortaya çıkmasına da sahne olmuştur. Ersoy, Gezi sırasında oluşturulan forumların orijinalliğine de vurgu yaparak, park ve ondan ilham alan başka kamusal alanların birbirinden çok farklı grupların birlikte varolabilme konusunda müzakereler yaptığı, bu konuda hayal kurduğu öncül demokratik performans alanları haline geldiğini belirtmektedir (2013: 39-40).

Selçuk Esenbel ise değerlendirmesine, “Cihangir’de oturan bir İstanbullu olarak doğrudan evine kadar giren biber gazı sisleri içinde iki hafta yaşamak zorunda kaldığını” vurgulayarak başlamaktadır. Gezi direnişinin, ânında dünya kamuoyunda da aynı enerjiyle benimsenmesinin paylaşılan küresel dünya görüşünü ve küreselleşmenin de sadece paranın hızlı transferi olmadığını kanıtladığını ileri sürmektedir (2013: 40). M. Şükrü Hanioglu, tarihin bir “özne” olmadığını hatırlatarak; modern toplumlarda “tarih”in değil; “tarihler”in yeniden inşa edildiği göz önüne alınırsa, gelecekte Gezi’yle ilgili bir değil birçok farklı değerlendirmelerin yapılacağını vurgulamaktadır. Hanioglu’nun dikkat çektiği bizce en önemli husus; yapılan her yorumun “zamanın ruhundan” da derinden etkileneceğini unutmamaktır (2013: 40). Salih Özbaran da Gezi’nin farklılığını “çevre bilinci”nde görürken, önümüzdeki yıllarda tarihçilerin çevreyi konu edinen çalışmalarının hız kazanacağını düşünmektedir (2013: 40).

Halil Berktaş’a göre en kritik soru, Gezi Direnişi’nin bir bütün olarak siyaset sahnesinin yenilenmesine açılan bir başlangıç olup olmayacağıdır. Berktaş, bunu görmenin en az beş-on yıla bağlı olduğunu belirtirken Gezi’ye dair farklı anlatılar kadar “Başbakan Erdoğan’ın muazzam hataları ve birincil sorumluluğunu örtbas etmeye yönelik bir ‘anarşi mi istikrar mı’ ya da fazla demokrasiyle kalkınma olmaz’ otoritarizminden türetilmiş karşı anlatılar”ın da oluşacağına dikkat çekmektedir. Berktaş’a göre hangi anlatının, kimin hafızasında ağır basacağını da bize zaman gösterecektir (2013: 41).

Metin Kunt da tarihin ne diyeceğini zamana bırakmakla birlikte, birbirinin karşısında iki grup görmek yerine direnişi, “toplumsal ve siyasal uzlaşma kültürünün yeşermesini, güçlenmesini sağlayacak; ötekini anlayan ya da hiç olmazsa anlamaya çalışan bir topluma

evrilmemize yol açacak” bir düşünce değişimi olarak görmenin farklılığına dikkati çekmektedir (2013: 42). Yavuz Selim Karakışla’ya göre “tarihe geçecek bir sivil itaatsizlik eylemi” olan Gezi Direnişi’nin yaratacağı etki şudur: “Öğrenci olayları ve kitlesel protestolar tek başına iktidarları devirmeye hiçbir zaman muktedir olmamıştır, ancak hükümetler hep bu olayların hemen akabinde gelişen ekonomik krizlerden sonra devrilmişlerdir!” (2013: 42). Asım Karaömerlioğlu ise Gezi Direnişi’nin her büyük tarihsel olay gibi “yapılmadığı”nı, bir deprem gibi “geldiği”ni vurgularken; Bülent Bilmez, “olay”ın adlandırmadan itibaren tarihyazımında farklılaştırmalara yol açacağına dikkat çekmektedir. Bilmez’e göre olgusal tarih konusunda tarihçilere düşecek en önemli görev de her zamanki gibi “süreklilik-kopuş” tartışmaları içinde Gezi’yi tarihsel bağlamına oturtmak olacaktır (2013: 42-43).

Yukarıda ayrıntılarıyla özetlemeye çalıştığımız tarihçilerin Gezi Direnişi’ne ilişkin yorumlarının *#yaşarken yazılan tarih*’in en dikkat çekici bölümü olduğu söylenebilir. Bu bölüme eşlik eden Taha Alkan’ın Gezi Direnişi’nin hafızalara kazınan sembolleri “Duran Adam” ve “Kırmızılı Kadın”ı çömlek vb. yüzeylerde geçmişin “tarihi hiç geçmemiş” birer resmi gibi gösteren illüstrasyonları da (2013: 39, 41, 43) Gezi Direnişi’ni tıpkı hafızalara kazınan mizahla örülü duvar yazılarında olduğu gibi fazla söze gerek kalmadan çok çarpıcı bir biçimde anlatmaktadır.

Gezi Direnişi’nin sokağa, hemen dile gelmesi zor o başka türlü çıkışı, siyasi söylemlerin peşine takılmaktan çok siyasi söylemleri peşine takması, coşkusu, mizahı şüphesiz daha ayrıntılı bir incelemeyi hak etmektedir. Üstelik Gezi’nin farklılığı, incelemenin de farklılaşmasını talep etmektedir. Artık, söz değil; duvar (ve yazısı); “tarih yazımının ileride nasıl olacağı” değil; *NTV Tarih*’in “tarihe kalan sembolik kareler” diye adlandırdığı (2013: 47-54) Gezi Direnişi’nin Fotoğrafları, anlatılması gereken her şeyi fazla söze yer bırakmadan “fazlasıyla” anlatmayı başarmaktadır.

NTV Tarih’i, “NTV Tarih” yapan kimi “tarih” bölümler örneğin, Taksim’de inşaat çalışmaları sırasında bulunan 13 Ermeni mezartaşı ve Topçu kışlasının belki de son haritasının bulunmuş olmasına dair haber (2013: 10), Hayri Fehmi Yılmaz’ın kaleme aldığı Bizans dönemini konu alan “1000 yıllık dönemde İstanbul Ayaklanmaları” (2013: 55-57) ile Necdet Sakaoğlu’nun yazdığı “kimi zaman yeniçerilerin kimi zaman çarşının kazan kaldırdığı” “Osmanlı İstanbul’unda ‘İstemezük’ Ayaklanmaları” (2013: 60-67) başlıklı yazılar konuyu tarih ekseninde ilginç detaylara da getirse elimizdeki “Gezi sayısı”; Gezi’nin kütüphanesine, “komün hayatına”, yurt genelinde Gezi Parkı’yla sınırlı kalmayan direnişin tüm renklerine, tartışmalara/forumlara yer verseydi, *#yaşarken yazılan tarih* çok daha sahici bir Gezi sayısı olabilirdi. Gezi’nin “sosyolojik boyutu”nun da kitapta yalnızca Hakan

Yücel'in yazısı ve Bekir Ağırdir söyleşisinden yapılan derlemede (2013: 80-81) "kısaca" yer alışı göz önünde bulundurulursa kitabın az yer verdikleri ile hiç yer vermediklerinin *NTV Tarih*'in görünür kıldığı "tarih"ten daha çok dikkat çektiğini söylemek mümkündür.

Gezi'nin "Medya-Yeni Medya" açısından "durum değerlendirmesi"ni de Bülent Çaplı, Türkiye'de devlet-medya ilişkisini ekonomi politik açıdan geçmişten günümüze özetlerken; İsmail Hakkı Polat da Gezi eylemlerinin "kalbinin yeni bir *mevdanda* attığını" vurgulamaktadır. Her iki yazının sonunda, bu yazıların yazarlarıyla yapılan söyleşiden derlendiği notu karşımıza çıkmaktadır (2013:76-77). Derginin yaptığı bu derleme (daha doğrusu kısaltma) konuyu özetlemekten çok, hızlıca Gezi'yi "iletişim alanı açısından önemi de eksik kalmasın"a çıkartmaktadır. Yapılan değerlendirmeler kısaltılınca gördüğümüz ister istemez, Gezi'de karşımıza çıkan gazete dağıtıcısı çocuğun bu defa "yazmıyoor!" dediği siyah beyaz fotoğraf (Aydın, 2013: 167) ile "TV göstermedi ama Buradaydık" ya da "Basına Güvenme! duvar gazetesi" (Aydın, 2013: 150) yazılarının, medyayı da yeni medyayı da *NTV Tarih*'ten daha "net" anlatmasıdır. Yine de derginin "büyüteç" köşesinde "taştan tablete iletişim" başlığıyla MÖ 4000'den youtube'a "tablet devrimi" diye uzanan bir iletişim çizgisinin, Gezi'nin orijinalliğine göz kırptığını söylemek mümkündür (2013: 86-87).

#yaşarken yazılan tarih'te akılda yer eden bir başka bölüm de "net tarih" köşesidir. Dila Balcı'nın hazırladığı bu köşe, Gezi'yi gezebileceğiniz web sitelerinden bir seçki sunmaktadır (2013: 94-95). Berkan Özyer'in hazırladığı kitap köşesinin "eski kitaplar" bölümünde Nuri Refet Korur'un kaleme aldığı *Inkılâb Kitabevi*'nden çıkan *Herkes Zehirli Gazlar ve Bunlara Karşı Korunmağa Dair Ne Bilmelidir?* adlı kitabın tanıtımı da *NTV Tarih*'in en "ironik" ve "orijinal" sayfalarından birini oluşturmaktadır (2013: 91).

Sonuç olarak, "*fevkalade kitap*"ta, bizce en çok "eksik kalan", Gezi Direnişi'nde polis şiddeti sonucu yitirdiğimiz canlar ile —derginin "Ardından" başlıklı bölümü çok kısadır ve yalnızca gezinin başlangıcında yitirdiklerimize yer vermektedir (2013: 11)—yine polis şiddeti sonucu ağır yaralanan tüm direnişçilerin hikâyeleridir. Bizce tarihe en çok tanıklık eden, direnişin tüm yurda yayılmasını sağlayan, o anlatması zor olan her şeyi esprinin gücüyle ayağa kaldırmış bir halkın eylemini, yani kendisini, gösterdiği yer olan sokaklar ile forumlardır. Kitabın boşlukta bıraktığı bir diğer husus da şudur: Gezi, aynı zamanda mevcut siyasal iktidarın bir eleştirisi ise direnişi anlatan bu sayfaların, iktidarın yaptıklarını da baştan sona—dergide Gezi'nin kronolojisinin verildiği gibi—daha görünür kılması ve böylelikle direnişi "siyaset bilimi" çerçevesinde inceleyen yazılara da yer açması gerekirdi. Nihayetinde Gezi neydi? Gezi, Bir Sokak Ötesi, Gidilesi bir Forum ve Görülesi Bir Direnişti. Gezi, direnmenin şimdiye kadarki en yaratıcı ve özgün yüzünü gösterebildi. Barry Sanders'ın

“yıkıcı bir tarih olarak gülme”yi karşımıza çıkardığı kitabının (2001) adıyla seslenecek olursak, sen hep çok yaşayasın *Kahkahanın Zaferi*.

Kaynakça

Aydın, E. (der.) (2013). *Çapulcu'nun Gezi Rehberi: Gezi Parkı Direnişi'nden Aforizmalar*. İstanbul: Hemen Kitap.

Başlangıç. (2013). Belgesel. Yönetmen: Serkan Koç. İstanbul: 49/51 Film.

Göncü, G. (der.) (2013). *Gezi Direnişi ve Halk Hareketlerinin Geçmişi # yaşarken yazılan tarih*. İstanbul: Metis.

Sanders, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi: Yıkıcı Tarih Olarak Gülme*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı.

Şahin, H. (der.) (2013). *Orantısız Zeka: Fotoğraf Albümü*. İstanbul: Yeditepe Ofset.

¹Gezi Direnişini tüm açıklığıyla anlatan bu “duvar yazısı”(2013: 92) *Orantısız Zeka Fotoğraf Albümü*'nden alınmıştır. Bu albüm aynı zamanda *Başlangıç* (Koç, 2013) belgeselinin armağanıdır. Bkz. Şahin, Hatice (2013).